

ІДІЛ ЯК ГІБРИДНА МЕРЕЖНА ОРГАНІЗАЦІЯ: ІСТОРІЯ, ІДЕОЛОГІЯ Й ІНФОРМАЦІЙНА СТРАТЕГІЯ

З кінця 1990-х рр. американські урядові агентства з протидії тероризму та дослідницькі організації, що з ними співпрацюють, опублікували ряд праць, у яких розглядають деякі терористичні організації з точки зору аналізу мереж та мережних воєн.

Так, Джон Арквілла та Девід Ронсфельд під “мережною військовою” розуміють новий різновид конфлікту (і злочинності) на соціальному рівні, відмінний від традиційних воєнних дій, у якому головні його учасники використовують мережні форми організації та пов’язані з ними доктрини, стратегії і технології, що відповідають вимогам і можливостям інформаційної епохи [Мережі... 2005, 18]. Учасниками мережних воєн можуть бути як терористичні та злочинні організації, так і громадські організації, що проводять ненасильницькі кампанії, з метою досягнення певних соціальних чи політичних цілей. Основною відмінністю цього виду конфлікту є те, що його учасники найчастіше складаються з розсіяних організацій, невеличких груп та окремих осіб, які підтримують між собою зв’язок, координують свої дії і ведуть кампанії за допомогою особливих мережних способів взаємодії без чітко визначеного керівництва. Його учасники не намагаються вибудувати “формальні, автономні, ієрархічні організації, доктрини та стратегії” [Мережі... 2005, 18]. На думку дослідників, більшість суб’єктів мережних воєн будуть недержавними, хоча частина з них може виступати агентами певних держав, або ж держави можуть намагатися перетворювати суб’єктів мережних воєн на своїх агентів. Вони можуть бути як субнаціональними, національними та наднаціональними, і деякі з них можуть становити загрозу державам [Мережі... 2005].

Мережні організації і рухи – це організації, які використовують у своїй діяльності мережні форми взаємодії між членами організації чи учасниками руху, а також доктрини, стратегії та технології, характерні для реалій сучасної інформаційної епохи. Мережні організації і рухи можуть бути:

1) ланцюговими (лінійними) – це мережі, у яких люди, товари

або інформація йдуть по лінії окремих контактів від одного вузла до іншого, і для того, щоб подолати весь шлях, людині, товару або інформації необхідно послідовно потрапити у кожен із вузлів мережі (застосовується, зокрема, злочинними угрупованнями контрабандистів);

2) зіркоподібними (центральноними, колісними) – це мережі, у яких суб'єкт пов'язаний з центральним (але не ієрархічним) вузлом чи суб'єктом і в яких суб'єкти, щоб скоординуватися чи зв'язатися один з одним, повинні робити це через центральний вузол (франшиза або картель);

3) загальноканалними (повноматричними) – це мережі, де кожен пов'язаний один з одним і з усіма іншими.

Також можуть існувати гібриди мережних та ієрархічних форм організації, або ж група може мати центральний провід, що розроблятиме загальну стратегію організації, натомість на тактичному рівні окремі осередки можуть діяти у рамках мережних форм діяльності [Мережі... 2005].

Відповідно, терористична мережа (ТМ) – це група осіб чи організацій, що використовують тероризм як метод для досягнення проголошених політичних та інших цілей і застосовують мережні принципи взаємодії між окремими вузлами. Не всі терористичні організації є мережами. Хоча часто терористичні організації вибудовуються як ієрархії, порівняно з державним апаратом, який застосовують для боротьби з ними, через порівняно невелику чисельність і більшу мобільність терористичним організаціям простіше використовувати мережні принципи взаємодії на локальному рівні [Мережі... 2005].

Актуальність, мета і завдання дослідження. Актуалізація досліджень тероризму, методів вчинення різних видів терористичних актів та способів запобігання і боротьби з цим явищем зумовлена спалахом терористичної активності 11 вересня 2001 року і була спричинена безпрецедентною кількістю жертв серед цивільних і реакцією на якісну новизну загрози, яку продемонструвала терористична мережа “Аль-Каїда”.

Метою пропонованої публікації є дослідити особливості інформаційної стратегії ІДІЛ та використання організацією новітніх медіа, з метою досягнення як політичних, так і організаційних цілей. **Завданнями** дослідження є:

1) надати визначення основних теоретичних понять, за допомогою яких можна описати історію, ідеологію та структуру ІДІЛ як гібридної терористичної мережі;

2) дослідити підрозділи ІДІЛ з точки зору їхнього залучення до процесу реалізації інформаційної стратегії організації.

Витоки “Ісламської держави Іраку та Леванту” (al-Dawla al-Islamiya fi al-Iraq wa al-Sham, Da’ish або Daesh, також ISIL) можна відслідкувати до операції США “Іракська свобода” у 2003 році та “Організації монотеїзму і джихаду” (Jamat al-Tawhid wa-l-Jihad (TwJ)), заснованої у 1999 році Абу Мусабом аз-Заркаві з метою повалення уряду в Йорданії [Zelin 2014]. До заснування TwJ Абу Мусаб аз-Заркаві брав активну участь у кампанії, яку Усама бін Ладен вів у Афганістані проти радянських військ у 1980-х. На відміну від освіченого і забезпеченого бін Ладена, аз-Заркаві походив із бідної родини, мав не найкращу освіту, кримінальне минуле і радикальні погляди на такфір (оголошення мусульман еретиками та виправдання вбивства таких). В Афганістані після заснування окремого від бін Ладена табору у Гераті проявились перші розбіжності у поглядах як на стиль управління, так і на цілі обох організацій, що зрештою призвело до того, що пізніше – у 2004 році між ними було оформлено офіційний союз на правах франшизи. Після ударів коаліції по Афганістану, але перед початком операції “Свобода Іраку” аз-Заркаві намагався налагодити нові джихадистські контакти в Ірані, Іракському Курдистані, Сирії та сунітському трикутнику в Іраку. Після початку операції США в Іраку у 2003 р. Абу Мусаб аз-Заркаві та його група TwJ стали широко відомими завдяки своїй брутальній політиці, відео, на якому він особисто стинає голови західним заручникам, атакам смертників проти шиїтів, терористичним операціям проти військ коаліції та символів “нового Іраку”. Швидко він та його прихильники самі стають символами спротиву військам коаліції. Масивна кампанія у ЗМІ та Інтернеті на початку діяльності групи допомагають залучити величезну кількість прихильників до лав групи і створити так званий “іноземний парадокс” (“gharib paradox” – коли більшість членів групи, що чинила спротив військам коаліції, як і сам її лідер, були іноземцями, часто йорданцями за походженням) [Plebani 2014]. Хоча аз-Заркаві і вдалося стати найбільш помітною постаттю серед антиамериканських сил, що

діяли в Іраку, велика кількість іноземців у групі, які до того ж часто асоціювалися з нею, але діяли самостійно, стала причиною обмеження групи в ресурсах, в тому числі людських. Згуртованість бойовиків навколо постаті аз-Заркаві та його такфіритської ідеології, а також їхнє іноземне походження не дали можливості залучити до організації спротиву місцеві угруповання, що діяли проти коаліції. Така ситуація призвела до того, що у 2004 році відбувся перший ребрендинг групи – Абу Мусаб аз-Заркаві отримує офіційне благословення на діяльність в Іраку від Усами бін Ладена і створює “Аль-Каїду у Месопотамії” або “Аль-Каїду в Іраку” (AQI). Цим “шлюбним” союзом або “франшизою” де-факто Абу Мусаб аз-Заркаві вирішив два ключових питання: став легітимним лідером антиамериканського спротиву в регіоні та легітимізував присутність на території Іраку іноземних бойовиків (як з-поміж TwJ, так і тих, що ще мали приїхати на заклик “Аль-Каїди”). Така ситуація була вигідною і для Усами бін Ладена, оскільки він зберігав видимість контролю над організацією навіть після фактичної поразки в Афганістані, а сама організація отримувала в особі аз-Заркаві харизматичного лідера для організації терористичних атак у одній із найгарячіших точок у регіоні, і відповідно її діяльність знову ставала видимою.

Досить швидко AQI перетворилась на найбільш потужну силу антиамериканського спротиву, водночас незважаючи на видовищність її атак та кількість руйнувань, вона не змогла стати домінуючою серед інших повстанських груп, в тому числі через зростаючу потужність іракських сил безпеки [Zelin 2014]. Ситуація для організації ще більш погіршилася після проведення виборів у 2005 році. Офіційно суніти та їхні організації і громади бойкотували вибори та референдум щодо нової конституції Іраку і, у підсумку, опинились за межами політичних інститутів держави. Тим часом, іракці масово прийшли на дільниці, і їм вдалося сформулювати легітимні політичні інститути. Сам факт проведення виборів і участі у них для Абу Мусаба аз-Заркаві виглядав екзистенційною загрозою, оскільки його успіх напряму залежав від нестабільності політичної системи і підтримки сунітської спільноти. Після проведення виборів він вирішує змінити порядок денний організації. AQI зосереджується на боротьбі з шиїтською громадою, атакує цивільне населення і різко зменшує кількість

атак на американських військових, іноземний цивільний персонал чи іракські сили безпеки. Сотні атак проти цивільних шиїтів, вибухи у Самаррі та руйнування шиїтської святині мечеті Аль-Аскарія дали поштовх для початку де-факто громадянської війни в Іраку [Hafez 2007]. Шиїтські загони Армії Махді за підтримки іракських інституцій вступили у сутички з очолюваним АQІ сунітським спротивом і змогли повернути контроль над Багдадом іракській владі, в тому числі за допомогою проведення чисток за конфесійною ознакою, що вплинуло на демографічну ситуацію у місті, яке завжди відзначалось змішаною культурною спадщиною. Поразка в Багдаді спричинила хвилю критики щодо обраної аз-Заркаві тактики не лише в Іраку, де представники сунітського опору поклали на АQІ відповідальність за втрату столиці, але і лідерами організації за кордоном. Абу Мухаммад аль-Мақдісі, якого часто називають наставником аз-Заркаві, та Айман аз-Завахірі, що на той час вважався заступником бін Ладена, відверто розкритикували *modus operandi* АQІ, за якого атаки здійснюються проти цивільних шиїтів, а не проти військових коаліції чи іракського уряду [Hafez 2007]. Виникнення внутрішньої опозиції у самій АQІ дало можливість інфільтрувати до її лав ворогів та знищити її лідера Абу Мусаба аз-Заркаві у 2006 році.

Смерть лідера стала причиною чергового ребрендингу організації під керівництвом нових лідерів – провідника АQІ Абу Айюба аль-Масрі та колишнього військового офіцера часів режиму Саддама Хусейна Абу Умара аль-Багдаді [Roggio 2010], які розпочали політику “іракизації” групи, з метою подолання ‘gharib paradox’, а також провели політику модернізації, за якої організація не лише проводила військові акції із захоплення територій, але, в тому числі за прикладом талібів, і організувала управління на них [Hafez 2007], що заклало підмурки для утворення у центральній та північній частинах Іраку і створення “Ісламської держави Іраку” (ISI) у 2006 році. Абу Айюб аль-Масрі очолив міністерство оборони ISI, у той час як більшість заяв лунали від колишнього голови Дорадчого зібрання муджахідів в Іраку (Mujahideen Shura Council, MSC) Абу Умара аль-Багдаді. MSC – мережева парасолькова організація, до якої входило 8 радикальних груп (в тому числі АQІ), які протистояли військовій присутності США в Іраку. Водночас, незважаючи на ці зусилля та ребрендинг

AQI у ISI, спроба розширити свою діяльність на регіони Іраку з переважно сунітським населенням та управлінням викликали сильний спротив із боку локальних еліт, шейхів та інших груп спротиву силам коаліції та силам безпеки Іраку. Теологічний диспут між колишніми союзниками – глобальною терористичною мережею “Аль-Каїда” та AQI під новою назвою ISI щодо окремих приписів ісламу продовжився, як і порушення з боку ISI традиційних племінних адатів мусульман-сунітів Іраку, що зрештою спричинило ситуацію, за якої “Ісламська держава Іраку” почала розглядатись як більше зло, ніж сили коаліції. Сили коаліції скористались цією тріщиною і сприяли створенню військової ради “sahwa” (пробудження), члени якої в обмін на підтримку сил коаліції не переслідувались за попередні діяння, а також отримували гроші і зброю для боротьби з ISI. Тріщину поглибили чутки, які поширювали уряд Іраку та сили коаліції, про те, що насправді не існує ніякого Абу Умара аль-Багдаді, що це персонаж, вигаданий для того, щоб надати іракського обличчя іноземним бойовикам, а його роль у медіа-зверненнях зіграв іракський актор. Зрештою сили ISI були витіснені на північний захід країни в район Мосула та Ніневії, де у них історично склались непогані стосунки з місцевими елітами. Завдяки проведенню за підтримки сил коаліції операцій із знешкодження ISI, загони міліції “sahwa” відловлювали членів організації на території всієї країни. Саме ж ISI змінило “профільну” терористичну діяльність на рекет, контрабанду та атаки проти місцевих меншин, чим відвернуло від себе іноземних прихильників та добровольців, які мали намір приєднатися до організації. Знищення лідерів організації Абу Айюба аль-Масрі (лідер AQI) та Абу Умара аль-Багдаді у 2010 році виглядало смертю організації.

У такому стані організацію прийняв новий лідер Абу Бакр аль-Багдаді, а наступником аль-Масрі на посаді міністра оборони ISI став Абу Сулейман ан-Наср, який за інформацією російських журналістів, чудово володіє російською мовою, оскільки навчався в СРСР [Ларинина 2014]. Новий емір Абу Бакр аль-Багдаді очистив ряди організації від осіб, яким не міг довіряти, в організації таким чином залишилися лише бойовики, об’єднані спільною метою і готові боротися проти всіх, хто цю мету не розділяє, що нівелювало різницю між іракськими та неіракськими члена-

ми руху. Також він розширив поле для проведення атак високого рівня на всю територію Іраку, сили безпеки якого були послаблені через виведення американського контингенту [Hafez 2007]. Він одразу зрозумів важливість революції, що набирала обертів у сусідній Сирії, і, незважаючи на обмежений людський ресурс, надіслав бойовиків на допомогу новоствореній групі сирійських повстанців Jabhat al-Nusra (JN, також відомої як “Аль-Каїда в Сирії”) під проводом Абу Мухаммада аль-Джулані. Вони у свою чергу змогли довести свою цінність і можливості у багатьох випадках і за кілька місяців у складі JN перетворились на одну з найбільш ефективних і популярних груп антиасадівського спротиву. Зокрема, члени ISI у складі загонів JN інвестували значні ресурси у подолання продовольчої кризи та заснували на підконтрольних їм територіях шаріатські суди, які на початку свого існування уникали нав'язування суспільству строгих правил ісламу; група співпрацювала з іншими групами повстанців та місцевими племенами і після суворого відбору приймала до своїх лав сирійців і, здавалося б, не збиралася повторювати тих помилок, що трапилися в Іраку. Така зміна тактики сприяла залученню до лав групи тисяч добровольців як із Сирії, так і з усього світу, а також допомагала знаходити міжнародних донорів для своєї діяльності. Кошти, залучені від донорів, разом із коштами, отриманими від перелічених вище та інших видів незаконної діяльності, були витрачені на придбання новітньої зброї, арсеналу якої зрештою міг позаздрити уже і режим Асада, що у свою чергу дало можливість повернутися до активних дій і в Іраку. Скоро група у своєму відео-зверненні взяла відповідальність за низку терористичних актів проти іракських чиновників, представників служб безпеки та учасників руху *sahwa*. Крім того, організація здійснила декілька атак високого рівня у Зеленій Зоні Багдаду та на в'язниці, що дало їй можливість звільнити кількох діючих членів організації та залучити нових, частина з яких у подальшому отримає керівні посади у “Ісламській державі Іраку та Леванту” (ІДІЛ). Окрилений успіхом аль-Багдаді наважується на наступний крок і 9 квітня 2013 року вперше оголошує про те, що з цього моменту JN офіційно підкоряється ISI, і утворюється “Ісламська держава Іраку та Леванту”. Незважаючи на те, що зв'язки організацій були широкі, відомі як у ісламістських, так і у політичних та

академічних колах, ця заява стала несподіванкою. Аль-Джулані та інші лідери повстанських груп відмовились від такої пропозиції, а JN підтвердила лояльність лідеру “Аль-Каїди”, наступнику Усами бін Ладена єгиптянину аз-Завахірі. Останній спробував залагодити конфлікт у внутрішньоджихадистському русі, пропонуючи розділити сфери впливу (Сирія для JN та Ірак для ISI), але зрештою дві групи вступили у відкрите протистояння. І хоча амбіції аль-Багдаді щодо об’єднання не мали успіху, в результаті цього конфлікту йому вдалося отримати контроль над частиною сирійської території (зокрема, над Раккою, її околицями та ще кількома стратегічними пунктами) та залучити до своїх лав значну кількість бійців JN, найчастіше іноземців.

Квітнева заява аль-Багдаді мала далекосяжні наслідки для всього ісламського світу, оскільки його непідтвержені амбіції стали причиною різкої зміни порядку денного організації. З цього часу ISI почала діяти за принципом “хто не з нами, той проти нас” і розгорнула операції в тому числі проти різних груп сирійських повстанців, чим суттєво послабила антиасадівські сили, змусивши їх воювати на два фронти. Подібна ситуація повторювалась і у випадку, коли ISI надавала свій бренд іншій терористичній організації за межами Іраку та Леванту: терористична група починала діяти як проти уряду власної держави, так і проти інших джихадистських рухів на її території. Так само відбулася радикалізація і внутрішньої політики на підконтрольних ISI територіях – для залякування своїх і чужих щоденні покарання за середньовічними правилами та демонстративне порушення прав людини стали нормою.

Тим часом, з іншого боку іраксько-сирійського кордону, завдяки багато в чому дискримінаційній політиці іракського уряду, ISI отримала нові можливості для покращення стосунків із колись нелояльними до неї племенами, для яких центральний іракський уряд під керівництвом Нурі аль-Малікі знову став більшою загрозою, ніж бойовики. У результаті організованого ISI сплеску насильства аль-Малікі змушений відкласти місцеві вибори у провінціях Аль-Анбар та Ніневія, звідки від терористичних атак змушена тікати значна кількість населення. На початку 2014 року підтримувані ISI сили витіснили іракські сили безпеки з провінції Аль-Анбар та захопили Рамаді і Фалуджу, що дозволило

залучити нових добровольців, посилити зв'язки з місцевим арабським сунітським населенням, інфільтрувати до адміністрацій своїх прихильників та підготувати ґрунт для переходу територій під прямий контроль вже проголошеного ІДІЛ. З цього моменту аль-Багдаді розпочинає збройне протистояння по осі від Аль-Анбару та Ніневії на заході до Діяли на сході Іраку. Військові успіхи дозволили захопити запаси новітньої зброї та залучити до лав колишніх військових з армії Саддама Хусейна та джихадистів із досвідом участі у бойових діях у всьому світі. Залучення іракців до процесу розширення території дозволило показати також дипломатичні та тактичні навички, що часом допомагало досягати цілей без єдиного пострілу. Насильницькі методи та аура страху, яку ІДІЛ поширювала серед місцевого населення та ворогів, відігравали допоміжну роль, утримуючи цивільних від спроб повстання проти руху. Вже на цьому етапі можна було спостерігати активне використання з боку ІДІЛ методів *media savvy strategy* (стратегія діяльності компанії або організації у соціальних мережах, що включає етапи планування, моніторингу, залучення, управління, вимірювання та інтеграцію діяльності у соціальних медіа мережах з іншими видами медіа-діяльності) та адаптацію сцен насилля для показу широкій аудиторії. Незважаючи на те, що сили безпеки Іраку могли протиставити угрупованню близько 60 000 військових, їм довелось стикнутись із жорсткою опозицією серед місцевого населення, в результаті чого 10 червня 2014 року ІДІЛ здобуває перемогу у Мосулі, отримує контроль над нафтовими родовищами, 450 млн. доларів на рахунках банків міста, захоплює турецького консула та іноземних громадян у заручники, а також здобуває величезний арсенал порівняно нової американської зброї та амуніції, яку залишили іракські військові, тікаючи з міста, а аль-Багдаді отримує можливість здійснити одну з головних цілей організації, заявлену ще у 2006 році, – проголосити “Ісламську державу” через більш ніж 18 років після того, як таліби захопили Кабул. Цього разу новий ісламський емірат було створено не на периферії мусульманського світу, а у його центральній частині, містах Ракка і Мосул. Нехай і за допомогою жорстких авторитарних методів, але ІДІЛ довела свої можливості організації на локальному та міжнародному рівнях здійснити те, що ще за рік до того здавалося неможливим. Водночас такий

успіх не змусив аль-Багдаді обмежитися збройною боротьбою в межах Сирії та Іраку, і 29 червня 2014 року (у перший день священного місяця рамадан) він переходить на новий рівень ескалації конфлікту і проголошує створення нового халіфату, а себе халіфом, закликаючи всіх мусульман боротися проти гнобителів ісламу. Для власної легітимізації він оголошує себе наступником пророка Мухаммада, приймає ім'я Абу Умар аль-Хусейні аль-Хашимі аль-Курайші і обмотує голову чорним тюрбаном сейіда. Ці кроки звернені не лише до жителів підконтрольних територій, але і до джихадистів по всьому світу, які, за словами речника ІДІЛ, мають присягнути новому халіфу та підкоритися ІДІЛ у випадку, якщо організація прийде на їхні території [ISIS... 2014]. У подальшому ІДІЛ здобувала перемоги і терпіла поразки, проти неї двома коаліціями було розпочато дві антитерористичні операції. Організація почала здійснювати теракти за межами “халіфату”, залучила до своїх лав терористичні групи в Африці і вважається однією з найбільших загроз миру і стабільності у світі.

Ідеологія ІДІЛ являє собою суміш фундаменталістського ісламістського канону, сучасних салафітських ідеологій, за якими дозволяється виключно буквально трактування Корану та хадисів, а будь-які прояви інновацій у цих питаннях (такі як суфізм чи шиїзм та будь-що інше) повинні присікатися [Plebani 2014]. Такфіризм – це практика, за якою мусульманина можна оголошувати кяфіром, тобто невірним, внаслідок чого його можна буде позбавити життя [Terminology 2008]. Таким чином, ІДІЛ легітимізує насилля у будь-яких діях, що дозволяють повернути іслам до його первісного вигляду. Цей основний напрямок доповнюється впливом баастиської ідеології, яка хоча і була секулярницькою і швидше сповідувала націоналістичні ідеї (побудову єдиної арабської держави під проводом партії Баас), водночас активно просувала ідеї відродження арабської культури та містила елементи елітизму, расизму, фашизму та культу особистості. Ідеологія такфіризму у такому випадку почала розглядатися колишніми баасистами, які приєдналися до ІДІЛ, як навіть більш інклюзивна, оскільки могла поширюватися не лише на арабів, але й на всіх сунітів.

ІДІЛ у випадку відносин з іншими організаціями є послідовницею “Аль-Каїди” і діє за принципом “франшизи” – дозволяє

використовувати свій бренд іншим групам у різних куточках світу у випадку, якщо вони присягнуть новому халіфу. Водночас із точки зору організації адміністративного управління підконтрольними територіями ІДІЛ керується цілком ієрархічною структурою [Barret 2014], що включає у себе голову (Халіф Ібрагім, більш відомий як Абу Бакр аль-Багдаді), який має двох заступників (Абу Муслім ат-Туркмані та Абу Алі аль-Анбарі). Перший із них де-факто є другою людиною в організації і відповідає за управління іракською частиною “халіфату”, а другий, відповідно, керує операціями у Сирії. Вони визначають загальні цілі та стратегію організації, яка потім виконується на рівнях, нижчих за ієрархією, – радах, кожна з яких має певну автономію. Це виправдовує себе особливо з точки зору військових операцій, коли польовий командир знає, яких саме цілей йому слід досягти, водночас методи та час операції він може визначати більш-менш самостійно. Ради відповідають за військову та адміністративну організацію діяльності ІДІЛ, надають поради халіфу у стратегічному, військовому плануванні та цивільному адмініструванні територій. Шура – найвищий дорадчий орган ІДІЛ, і теоретично він має схвалювати призначення Абу Бакра аль-Багдаді на посаді халіфа, визначати його наступника і навіть звільняти, у випадку якщо халіф не виконує своїх функцій відповідно до шаріату. У 2014 році до цієї ради входили Абу Аркан аль-Амері (голова) та ще 11 членів, більшість з яких складала колишні баасисти з Іраку. Шура також відповідальна за те, щоб директиви Абу Бакра аль-Багдаді потрапляли до безпосередніх виконавців, на яких покладена їхня реалізація. Також ця рада ухвалює закони та слідкує за їхнім виконанням, чим частково перекриває функції Ради з питань шаріату, яка займається релігійними питаннями. Вірогідними членами шури наприкінці 2014 року були обидва заступники аль-Багдаді, а також Абу Айман аль-Іракі з військової ради, відповідальний за зв'язки з медіа Абу Амр аль-Абсі аш-Шамі та речник ІДІЛ Абу Мухаммад аль-Аднані аш-Шамі. Рада з питань шаріату обирає халіфа і прямо йому підпорядкована. До неї входять 6 осіб, відповідальних за інтерпретацію законів шаріату, організацію поліції, призначення покарання, шаріатський суд, да'ву (пропаганда), дотримання партійної дисципліни, визначення правил тощо. Іншими радами також є Рада з питань розвідки та

безпеки, Військова рада, Рада з питань фінансів, Рада з питань медіа та Рада з питань провінцій. До останньої входять обидва заступники халіфа, а також губернатори (валі) 18 провінцій (вілаятів) ІДІЛ. На регіональному рівні свої безпосередні офіси мають Рада з питань шаріату та Рада з питань безпеки, у інших питаннях провінції загалом повторюють систему урядування ІДІЛ на центральному рівні – губернаторам допомагають команди з питань шаріату, безпеки, військових та медійних операцій тощо. У свою чергу вілаяти поділяються на сектори. Таким чином, із точки зору організації ІДІЛ є гібридною мережною терористичною організацією, яка водночас включає у себе ієрархічну, жорстко централізовану систему управління підконтрольними територіями. Крім того, ознакою того, що ІДІЛ є мережною організацією, є також широке використання нею сучасних інформаційних технологій та соціальних мереж для реалізації інформаційної стратегії.

Інформаційна стратегія ІДІЛ [Nissen 2014] полягає у тому, аби поширити інформацію про свою діяльність таким чином, щоб через ЗМІ та нові медіа привернути увагу цільової аудиторії, посилити і контролювати повідомлення з підтримкою наративу організації про спільну мету та цілі її послідовників для того, щоб набирати та радикалізувати прихильників, стримувати своїх опонентів та залучати кошти. Інформаційна стратегія ІДІЛ є також допоміжним засобом здійснення військових та адміністративних операцій як глобального, так і локального рівня з широким використанням як власної інформаційної інфраструктури, так і “чужих”, часом “ворожих” майданчиків. Так, ІДІЛ широко використовує соціальні мережі, такі як YouTube, Twitter та ін. Наразі стратегія ІДІЛ, яку використовує у ЗМІ та соціальних мережах, демонструє глибоке розуміння візуальних, інформаційно-розважальних ЗМІ та вміння користуватися їхніми перевагами на достатньо високому рівні, в тому числі граючи на емоціях аудиторії.

Центральним наративом, основною метою інформаційної стратегії ІДІЛ є створення мусульманської імперії – халіфату [Nissen 2014]. Судячи з карт та наративів, які демонструють у пропагандистських відеороликах (зокрема, “Скоро, очень скоро”), у халіфат має ввійти більшість територій, на яких був поширений іслам. Зокрема, туди включено Крим. Цілями інформаційних

кампаній ІДІЛ, як впливає з головного нарративу, є: підтримка глобального, міжнародного нарративу для привернення уваги та кращої видимості повідомлень; контролювання правильності поширення повідомлень про наратив; протидія Заходу, мусульманам-шиїтам (та іншим джихадистським групам) і режимам, що ведуть пропаганду проти ІДІЛ; протиставлення ІДІЛ іншим джихадистським групам, як найбільшій на сьогодні сили, і презентація себе серйозною силою; підтримка зв'язку між прихильниками за допомогою мережі Інтернет; залякування та стримування супротивників (іракських солдатів, цивільного населення та інших груп джихадистів); рекрутинг нових членів групи та співчуваючих; демонстрація можливостей та злагожденості структур командування та управління; фандрайзинг.

Цільовою аудиторією інформаційної стратегії ІДІЛ є принаймні 5 груп споживачів медіа-продукції: потенційні новобранці (особливо, “безправна” молодь на Заході, яку вербують у підрозділи іноземних бійців у Сирію та Ірак); донори; власне медіа (з метою привернення уваги ще більш потужних медіа); місцеве населення у Сирії та Іраку (включно із супротивниками – військовими, цивільним населенням та іншими групами джихадистів, які не визнають ІДІЛ і ведуть із ним боротьбу); міжнародна спільнота, включно з уммою [Nissen 2014].

Основною персоною у медіа-зусиллях організації є Абу Амр аль-Абсі аш-Шамі – блогер, колишній очільник організації в Алеппо (наразі його посаду також зазначають як валі Хомса [Amru]), за походженням сирієць, що народився у Саудівській Аравії. Під його контролем перебуває ціла армія анонімних “помічників” – блогерів, дослідників, письменників, журналістів, користувачів соціальних мереж, які поширюють повідомлення ІДІЛ у країнах Перської затоки та у Північній Африці. Він також є відповідальним за зв'язки ІДІЛ з релігійними лідерами та лідерами думок у регіоні [Barret 2014]. Власне під його керівництвом і втілюється інформаційна стратегія, зокрема *media savvy strategy*, ІДІЛу. Саме під його контролем здійснюються більшість інформаційних операцій ІДІЛ. Інформаційна операція (ІО) – це дія на аудиторію, з метою впливу на її свідомість чи поведінку, за допомогою використання певним чином організованої інформації та інформаційних технологій. На думку Джона Арквілла та Девіда

Ронсфельда [Мережі... 2005], ІО можуть сприяти терористам у впливі на громадську думку та пропагандистській діяльності, використовуватися для нападів на віртуальні цілі. Так, новинні ЗМІ можуть використовуватися для донесення новини про акт насильства, через мережу Інтернет можна вербувати нових членів організації та збирати кошти, а також мобілізувати кібертерористів за сумісництвом (особи, що прямо не пов'язані з групою, але підтримують її ідеї та застосовують шкідливі комп'ютерні програми для допомоги організації під час кібератак) [Мережі... 2005]. За допомогою Інтернету члени терористичних угруповань можуть також збирати інформацію про користувачів і контактувати з тими, хто їх зацікавить, з метою здійснення певних операцій. Рекрутери терористичних організацій також можуть використовувати чати та інтернет-кафе [Мережі... 2005]. За допомогою сучасних інформаційних технологій можна завдати електронного удару, який тимчасово виведе з ладу, але не зруйнує вороже обладнання, або ж здійснити руйнівну атаку і повністю знищити фізичну або віртуальну систему.

Офіційним речником ІДІЛу є сирієць Абу Мухаммад аль-Аднані, відомий тим, що воював проти сил коаліції в Іраку як член MSC, був заарештований та утримувався у в'язниці з 2005 по 2010 рр. Слід окремо зазначити, що завдяки краундсорсингу повідомлень, роль речника в ІДІЛ відрізняється від подібної посади в інших організаціях, зокрема в Аль-Каїді, оскільки повідомлення про ІДІЛ може транслювати будь-хто. Це робить організацію дещо вразливою до "шумів" та неофіційних витоків інформації, але водночас надає речнику особливої ваги як посереднику, робить його проксі-силою, між аудиторією та халіфом, адже саме йому доручено донести справжню інформацію про ідеологію, діяльність та цілі ІДІЛ з точки зору його лідера. Таким чином, можна сказати, що в означеному контексті речник виконує не стільки роль власне прес-офіцера організації, скільки роль підсилювача для повідомлення, що іде від керівництва ІДІЛ.

Досягнення основних стратегічних цілей ІДІЛ здійснюється за допомогою як власної медіа-інфраструктури, так із залученням інших ресурсів, зокрема соціальних мереж. Медіа-підрозділ ІДІЛ є кваліфікованим і дуже продуктивним. Його продукція з'являється у потрібний час і є якісною, що говорить про широке

використання планування та якісного менеджменту медіа-департаменту ІДІЛ. Так, зокрема, у червні 2014 р. безпосередньо перед початком операції у північному Іраку ІДІЛ випустила серію фільмів “Брязкіт мечів”. Ці фільми демонстрували жорстокі сцени насилля і були спрямовані в першу чергу на залякування супротивників. Водночас використання новітніх технологій (супутникові знімки з космосу, відео Фалуджі, зняте за допомогою БПЛА) повинні були продемонструвати глядачеві модернізований стиль ІДІЛ. Для військових сил ІДІЛ ця операція інформаційного департаменту виконувала роль підсилювача, оскільки допомагала деморалізувати супротивника. Перемога у Мосулі та проголошення нового халіфа були військовим та адміністративним успіхом цієї кампанії ІДІЛ, водночас і медіа-департамент організації не залишився без чітко вимірюваного кількісного і якісного здобутку в інформаційній сфері. У результаті кількість згадок акроніму ISIS у Twitter у період із 17 вересня по 17 жовтня 2014 р. досягла 4.1 млн. одиниць, натомість арабський акронім було використано 1.9 млн. разів. Це при тому, що прихильники і супротивники ІДІЛ використовують і інші акроніми для позначення організації.

З точки зору тактики, ІДІЛ намагається поширювати меседжі про свою діяльність швидко і одразу на якомога ширшу аудиторію. Це спричинено політикою видалення повідомлень, що містять надмірне насильство, з боку соціальних медіа та замороження (блокування) екаунтів, що їх публікують. Водночас, децентралізація соціальних мереж сприяє тому, що користувачі із замороженими екаунтами відкривають нові профайли, на які швидко перекочують їхні читачі. ІДІЛ найбільше використовує соціальні мережі Twitter, Quitter та Diaspora. У соціальних мережах користувачі ІДІЛ полюбляють використовувати так звані Twitter-бомби – це повідомлення, у яких хештегом позначається популярна особистість чи подія, на яку обов’язково мають звернути увагу журналісти, і, відповідно, повідомлення значно швидше досягне спочатку медійної, а потім і цільової аудиторії.

До власної інформаційної інфраструктури ІДІЛ можна включити офіційне медіа-крило організації – групу Аль-Фуркан (Al-Furqan), яка публікує повідомлення лідерів організації, включаючи відео масових страт, а її акаунт у Twitter передруковує матеріали з інших веб-порталів ІДІЛ. Наразі заморожене видання Fursan

al-Balagh Media було створене для того, щоб публікувати скрипти відео ІДІЛ. Інші відомі офіційні медіа ІДІЛ – це Айна, веб-сторінка, на якій публікуються цитати з Корану, що виправдовують ідеологію організації, та Al-Nayat Media Center. Крім того, у кожній провінції ІДІЛ створено свої місцеві видання, що публікують інформацію про місцеві новини.

Багатомовний Al-Nayat Media Center відіграє ключову роль у роботі із західною аудиторією. Його завданням є відбір та публікація медіа-матеріалів, які б допомогли залучити іноземних новобранців. Зокрема, він випустив серію високоякісної пропаганди, відому як “Mujatweets”, – це відео, у якому описуються різні аспекти щоденного життя на територіях, підконтрольних ІДІЛ, – від боїв у Сирії та Іраку до свідчень іноземних бойовиків про те, як їм подобається воювати на боці цієї організації. До цих відео надаються англійські субтитри, а демонструють їх на ісламських каналах телебачення, таких як уже згадуваний Al-Furqan та Al-I’tisam. Друкованими виданнями медіа-холдингу є газети Islamic State News (медіа-продукт із 6 сторінок у форматі pdf з ілюстраціями та короткими пропагандистськими коментарями англійською мовою про щоденні події, поширюється переважно безкоштовно через Інтернет, чергові випуски анонсуються новинними відео-каналами ІДІЛ) та Islamic State Report (містить публікації про події на підконтрольних територіях ІДІЛ та його порядок денний), а також журнал Dabiq, який, по суті, є розширеною версією газети Islamic State Report. Dabiq було засновано у липні 2014 року, і з того часу він виходить у цифровому форматі багатьма мовами. Так само, як і англomовне видання “Аль-Каїда у Перській затоці” “Inspire”, він містить детальні поради для терористів, водночас значно відрізняється від першого за змістом. В одному номері журналу ІДІЛ на сусідніх сторінках можуть міститися звернення аль-Багдаді, фотографії страт і статті на релігійні теми або матеріали про виховання дітей. Крім англomовних видань, активно проводиться діяльність й іншими мовами, зокрема російською. Ці видання, а також зв’язки ІДІЛ з РФ, ми плануємо дослідити у подальших публікаціях.

Для створення пропагандистських матеріалів керівники ІДІЛ не гребують послугами західних журналістів, які опинилися в заручниках у організації. Зокрема, інтелектуальну серію пропа-

гандистських матеріалів “Позичте мені ваші вуха” було знято Джоном Кантлі – журналістом, що перебуває у заручниках ІДІЛ з листопада 2012 року.

За допомогою методу роїння та соціальних мереж, ІДІЛ також має змогу швидко відповідати на фізичні загрози своєму існуванню, створюючи в мережі Інтернет ілюзію своєї підтримки та ненависті до супротивників. Так у відповідь на початок авіаударів по позиціях організації з боку США тисячі прихильників ІДІЛ започаткували кампанію #AmessagefromISISToUS.

Для проведення більш ефективних інформаційних кампаній керівництво ІДІЛ часто використовує символічні акти, як насильницькі (руйнування пам’яток архітектури, фізичне знищення археологів та дослідників), так і мирні (проголошення нового халіфа нащадком пророка Мухаммада, використання ним чорного тюрбана), що привертає увагу як регіональних, так і міжнародних ЗМІ.

Висновки. Як можна побачити з наведеного вище, ІДІЛ є гібридною мережною терористичною організацією, яка у своїй щоденній діяльності поєднує жорстку внутрішню ієрархію для управління підконтрольними територіями з принципом “франшизи” у відносинах з іншими групами джихадистів, широко використовує сучасні інформаційні технології при роботі з медіа та проведенні військових і інформаційних операцій. Ідеологічно вона є спадкоємницею організації, яка свого часу входила до терористичної мережі “Аль-Каїда”. Частина її членів пройшли підготовку в таборах талібів в Афганістані, де отримали досвід в тому числі і з управління підконтрольними територіями. До неї також входять колишні баасисти, які також мають досвід роботи у державних адміністраціях, причому власне в Сирії та Іраку. Інформаційна стратегія ІДІЛ є добре спланованою, при її реалізації використовується потужна медіа-інфраструктура, створена кваліфікованим персоналом, який глибоко розуміє сучасну природу комунікації, зв’язків із громадськістю, інформаційних технологій, нових соціальних медіа тощо і має можливості для їхнього використання у роботі з цільовими аудиторіями. Людський ресурс, який використовує ІДІЛ, включає професійних журналістів (як добровольців, так і заручників), блогерів, письменників, аналітиків та дослідників. Також за допомогою соціальних мереж їм

вдається залучати до поширення своїх повідомлень співчуваючих волонтерів, або ж навпаки противників, які передрукуюють повідомлення ІДІЛ з коментарями про загрозу, що йде від цієї організації. Інформаційні операції ІДІЛ (на відміну від її попередніх реінкарнацій) переважно є успішними. Водночас, із точки зору інформаційної безпеки не можна сказати, що інформаційна стратегія ІДІЛ є настільки не вразливою до загроз, як може виглядати з її короткого опису. Насправді, як показує історія самої організації, вона вже кілька разів опинялася на межі знищення через прорахунки в тому числі в інформаційній сфері. Конфлікт ІДІЛ з JN та “Аль-Каїдою” загалом виглядає повторенням історії появи і занепаду ISI, тобто її ж власної попередньої реінкарнації, яка була нівельована до рівня угруповання рекетирів і контрабандистів. Водночас пошук ефективних підходів протидії інформаційним операціям із боку ІДІЛ вимагає проведення подальших досліджень її інформаційної діяльності, а також паралельних ефективних заходів у політичній, військовій, дипломатичній, соціальній та інших сферах.

ЛІТЕРАТУРА

Гердеген М. Міжнародне право / Пер. з німецької. Київ, 2011.

Гетьман А. О. Висвітлення міжнародного тероризму на телебаченні [Електронний ресурс] // Електронна бібліотека Інституту журналістики КНУ ім. Т. Г. Шевченка, 2006. Режим доступу: <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1535>

Кацура А. Подчеловек: новый тип террориста [Электронный ресурс] // **Знамя**, № 7, 2004. Режим доступу: <http://magazines.russ.ru/znamia/2004/7/kac14.html>

Ларинина Е. ИГИЛ в лицах. Кто руководит самой радикальной в мире организацией [Электронный документ] // **Аргументы и факты**, 28.10.2014. Режим доступа: <http://www.aif.ru/politics/world/1370698>

Мережі і мережні війни: Майбутнє терору, злочинності та бойових. Київ, 2005.

Міжнародна конвенція про боротьбу з фінансуванням тероризму [Електронний ресурс] // Офіційний переклад на інтернет-сайті Верховної Ради України (укр/рос). Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_518/page

Симеуновић Д. Критички оглед о утврђивању у времена настанка тероризма и његовим претечама [Електронни ресурс] // **Војно дело**, 2010, Пролеће. Режим доступу: http://www.odbrana.mod.gov.rs/odbrana-stari/vojni_casopisi/arhiva/VD_2010-prolece/18.%20Kriticki%20ogled%20o%20utvrđivanju%20vremena%20nastanka%20terorizma%20i%20njegovim%20preteca,%20Dragan%20Simeunovic.pdf

Сирінська О. Образ терористичног акту у украјинському медіа-простору та його вплив на формування уявлення про іслам в Украјині (на прикладі публикацій про подію 11 березня у Мадриді) // **Іслам і Украјна [Текст] : Роботи учасників Першого Всеукрајинського ім. А. Кримського конкурсу ісламознавчих досліджень молодих учених**. Київ, 2005.

Украјинський терорист получи́л пожиттєвний срок [Електронни ресурс] // Цензор. Режим доступу: http://censor.net.ua/news/257586/ukrainskiyi_terrorist_poluchil_pojiznennyi_srok

Abrahms M. Why Terrorism Does Not Work // **International Security**, Vol. 31, № 2 (Fall 2006).

Amru al-Absi [Електронни документ] // **Counterextremism Project**. Режим доступу: <http://www.counterextremism.com/extremists/amru-al-absi>

Barret R. The Islamic State // **TSG**, November 2014.

Gupta D. **Understanding Terrorism and Political Violence**. Abingdon, Routledge, 2008.

Hafez M. **Suicide Bombers in Iraq**. Washington, DC, United States Institute of Peace, 2007.

Horton J. How Eco-terrorism Works [Електронни ресурс] // **How Stuff Works**. Science. Режим доступу: <http://science.howstuffworks.com/environmental/green-science/eco-terror.htm>

The History of Terrorism: from antiquity to al-Qaeda / edited by Gérard Chaliand and Arnaud Blin; translated by Edward Schneider, Kathryn Pulver, and Jesse Browner. The Regents of the University of California, 2007.

ISIS Spokesman declares Caliphate, rebrands group as 'Islamic State' [Електронни документ] // **SITE**, 29.06.2014. – Режим доступу: <https://news.siteintelgroup.com/Jihadist-News/isis-spokesman-declarescaliphate-rebrands-group-as-islamic-state.html>

Lynch M. Al-Qaeda's Media Strategies // **The National Interest**,

2006, № 83. Режим доступу: <http://www.jstor.org/stable/42897599>.

Nissen T. Terror. com: IS's Social Media Warfare in Syria and Iraq [Електронний документ] // **Contemporary Conflicts: Military Studies Magazine 2.2, 2014**. Режим доступу: <http://forsvaret.dk/FAK/eng/news/magazine/articles/Pages/Issue-2-Volume-2-2014/Terror-com-IS-Social-Media-Warfare-in-Syria-and-Iraq.aspx>

Plebani A. The Unfolding Legacy of al-Qa'ida in Iraq: from al-Zarqawi to the new Islamic Caliphate // **New (and old) patterns of jihadism: al-Qa'ida, the Islamic State and beyond**. ISPI, 2014.

Ranstorp M. Mapping terrorism studies after 9/11 / M. Ranstorp // **Critical Terrorism Studies: A New Research Agenda**. Abingdon, Routledge, 2009.

Rapoport D. **The Four Waves of Modern Terrorism** [Electronic resource] // Mode of access: <http://international.ucla.edu/media/files/Rapoport-Four-Waves-of-Modern-Terrorism.pdf>.

Roggio B. US and Iraqi forces kill Al Masri and Baghdadi, al Qaeda in Iraq's top two leaders [Електронний документ] // **Long War Journal, 19.04.2010**. – Режим доступу: http://www.longwarjournal.org/archives/2010/04/al_qaeda_in_iraq_to.php

Rustad H. Breivik og Al Qaida [Електронний ресурс] // **Document.no**. Режим доступу: <https://www.document.no/2012/04/breivik-og-al-qaida/>

Terminology to Define the Terrorist: Recommendations from American Muslims [Електронний ресурс] // Office for Civil Rights and Civil Liberties, U.S. Department of Homeland Security, Washington, *January 2008*. Режим доступу: http://www.dhs.gov/xlibrary/assets/dhs_crcl_terminology_08-1-08_accessible.pdf

Terrorism [Електронний ресурс] // **Oxford English Dictionary** (3rd ed.). Oxford University Press, September 2005. Режим доступу: <http://global.oup.com/oxforddnb/info/freeodnb/libraries/>

Zelin A. The War between ISIS and al-Qaeda for Supremacy of the Global Jihadist Movement [Електронний документ] // **Research NOTE**, The Washington Institute for Near East Policy, № 20. Режим доступу: http://www.washingtoninstitute.org/uploads/Documents/pubs/ResearchNote_20_Zelin.pdf